

Replik til Jesper Jespersen

Lars Haagen Pedersen, forskningsleder, DREAM, lhp@dreammodel.dk

Poul Schou, chefkonsulent, DREAM, psu@dreammodel.dk

Jesper Jespersen (JJ) kritiserer i artiklen "Velfærdskommissionen på et neoklassisk vildspor" forskellige forhold, som ikke drejer sig specielt om Velfærdskommissionens fremskrivninger, men er helt generelle for den makroøkonomiske model DREAM (Danish Rational Economic Agents Model). Der er forskellige faktuelle misforståelser i JJs artikel, men derudover er et kernepunkt i JJs kritik, at DREAMs opbygning, ikke mindst af arbejdsmarkedet, overdriver finansieringsbehovet som følge af den demografiske udvikling. Hovedpointen hos JJ er, at et større efterspørgselspres fra den offentlige sektors side i sig selv skulle kunne fremskaffe et permanent større beskæftigelsesniveau.

Arbejdsmarkedet i DREAM

På de enkelte markeder i DREAM bestemmes mængder og priser som et samspil mellem udbuds- og efterspørgselssiden. Det gælder også arbejdsmarkedet, hvor beskæftigelse og løn fastsættes. Efterspørgslen efter arbejdskraft kommer fra private og offentlige virksomheder, som omkostningsminimerer, sådan at deres efterspørgsel efter arbejdskraft – for en given produktion – afhænger af omkostningerne ved arbejdskraften, dvs. lønnen. Udbuddet af arbejdskraft kommer fra de private husholdninger. Arbejdsudbuddet målt i personer, dvs. arbejdsstyrken, er eksogen i DREAMs fremskrivninger og bestemt af demografiske forhold og en fremskrivning af de køns-, alders- og herkomstbestemte erhvervsfrekvenser i udgangsåret for fremskrivningerne. Det antal timer, som hver enkelt person i arbejdsstyrken ønsker at arbejde, bestemmes imidlertid endogent og vil afhænge af den reale timeløn efter skat.

I virkelighedens verden oplever man som bekendt aldrig fuld beskæftigelse, og der er klare tendenser til, at lønvæksten bliver større, jo lavere ledighedsprocenten er. Dette reducerer gradvist efterspørgslen efter arbejdskraft, således at der opstår et ledighedsniveau, hvor der ikke er et løninflationspres ud over produktivitetsudviklingen.

I moderne makroøkonomi er der flere forskellige arbejdsmarkedsteorier, der kan forklare det strukturelle ledighedsniveau, hvor inflationen kan holdes konstant. Søgeteori, effektivitetslønmodeller (efficiency wages) og modeller, hvor forhandlinger mellem arbejdsgiverforeninger og fagforeninger påvirker løndannelsen, er de vigtigste. Det er en central pointe i denne forbindelse, at de tre typer af teorier uanset deres forskellige udgangspunkter på mange måder giver resultater, der minder om hinanden.

Organisationsgraden på både arbejdsgiver- og arbejdstagersiden er i et internationalt perspektiv høj i Danmark. Der tales ofte om "den danske model" på arbejdsmarkedet, hvor løndannelsen er bestemt af forhandlinger mellem organisationerne på arbejdsmarkedet.

Udgangspunktet for modelleringen i DREAM er, at denne som en dansk makroøkonomisk model søger at indfange de væsentligste træk, der præger de overordnede danske nationaløkonomiske sammenhænge på længere sigt. Derfor er arbejdsmarkedet i DREAM modelleret som et marked med ufuldkommen konkurrence og forhandlinger mellem arbejdsmarkedets parter. Fagforeningerne påvirker altså løndannelsen, så den løn, der fremkommer på arbejdsmarkedet, er højere end den markedsclarende løn. Dermed vil en vis del af arbejdsstyrken ikke kunne få arbejde til den pågældende løn og er altså (ufrivilligt) arbejdsløse.

Strukturledighedens størrelse afhænger i høj grad af institutionerne på arbejdsmarkedet. Det danske arbejdsmarked beskrives ofte som velfungerende i et internationalt perspektiv. Det danske system kaldes ofte for "flexicurity". Det skyldes på den ene side, at der er relativt få jobbeskyttelsesregler på det danske arbejdsmarked og på den anden side, at personer, der bliver ledige, modtager en offentligt finansieret kompensation, der målt ved internationale sammenligninger er forholdsvis høj. Det betyder, at der er forholdsvis få omkostninger for virksomhederne ved at skille sig af med arbejdskraften, hvis efterspørgslen falder – og derfor omvendt ikke så stor en risiko ved at ansætte flere, når der er behov for det. Det giver et arbejdsmarked med høj jobomsætning. Ledige har derfor højere sandsynlighed for beskæftigelse. Samtidig har bl.a. 1990'ernes arbejdsmarkedsreformer, som indførte "ret og pligt"-princippet i dagpengesystemet, betydet, at denne jobomsætning kan ske ved et ledighedsniveau, der efter europæisk standard er relativt lavt.

I fremskrivninger med DREAM, hvori der ikke indgår ændringer i arbejdsmarkedets institutioner (som f.eks. dagpengenes størrelse relativt til lønnen, brugen af aktivering eller varigheden af dagpengeudbetalingerne) er der derfor ikke nogle væsentlige ændringer i niveauet for strukturledigheden.

Lønnen i DREAM er dermed fleksibel i den forstand, at den reagerer med det samme, når forholdene på enten efterspørgsels- eller udbudssiden på arbejdsmarkedet ændrer sig for at kunne genskabe en ligevægt på arbejdsmarkedet. Der er formodentlig blandt de fleste økonomer i dag enighed om, at dette er en rimelig antagelse på længere sigt, mens der på kort sigt typisk er forskellige trægheder i løndannelse mm., der forhindrer en øjeblikkelig tilpasning i priserne ved et givet stød. På kort sigt vil ændringer i efterspørgsels- og udbudsforholdene på arbejdsmarkedet derfor snarere slå ud i beskæftigelsen end i lønnen, og det er netop det fænomen, der skaber konjunkturudsving i arbejdsløsheden. Dette fænomen tager DREAM altså ikke hensyn til, da det netop ikke er modellens opgave at forudsige og beskrive konjunkturbevægelser, men derimod koncentrere sig om økonomiens langsigtede udviklingstræk.

I diskussionen om den langsigtede finansiering af velfærdssamfundet som følge af den demografiske udvikling med flere ældre og færre erhvervsaktive – samt en fortsat voksende middellevetid er det udviklingen i adskillige årtier fremover, som er relevant. I det tidsrum vil vi formentlig opleve mange høj- og lavkonjunkturer, hvor den faktiske arbejdsløshed ligger henholdsvis over og under den strukturelle. Det afgørende for de offentlige finansers langsigtede tilstand vil imidlertid være den gennemsnitlige arbejdsløshed fremover, og den vil – hvis konjunkturbevægelserne er symmetriske – være lig med den strukturelle ledighed.

Virkningerne af ekspansiv finanspolitik

Laver man i DREAM en finanspolitisk ekspansion ved at øge de offentlige serviceudgifter og lade udgifterne være ufinansierede på kort sigt, stiger efterspørgslen dermed efter arbejdskraft. Da udbudsfunktionen er uændret, fører dette altså til en lønstigning indenfor samme år, som giver de beskæftigede et incitament til at arbejde lidt flere timer. Til gengæld vil de private erhverv alt andet lige beskæftige færre arbejdere når lønudgifterne stiger, og da dagpengene stiger i takt med lønningerne (med 2 års forsinkelse), vil der kun være en meget beskedent effekt på ledigheden. Der er altså (stort set) fuld crowding out i DREAM. Dette må også formodes at være den langsigtede effekt af den finanspolitiske ekspansion som ganske rigtigt kan formodes at komme i de kommende årtier, hvor overskuddet på det primære budget må forventes at falde og blive vendt til i hvert fald lejlighedsvis underskud.

Det centrale i JJs kritik er tilsyneladende, at han ikke mener, at den større efterspørgsel efter arbejdskraft vil slå ud i lønningerne, selv i løbet af en årrække, men derimod mener, at den større efterspørgsel permanent vil resultere i en væsentlig højere beskæftigelse. Empiriske analyser af det danske arbejdsmarked viser imidlertid, at der er klare sammenhænge mellem lønstigninger og ledighed, jf. fx analyserne af det danske arbejdsmarked i Det Økonomiske Råd (2002) og Finansministeriet (2004). Det er på basis af en lang række af sådanne empiriske undersøgelser samt de historiske erfaringer med virkningerne af økonomisk politik, at der i dag er bred enighed om, at der på lang sigt er et strukturelt niveau for arbejdsløsheden, som man ikke permanent kan holde sig over – i hvert fald ikke hvis man også vil fastholde et konstant inflationsniveau.

Det virker i øvrigt noget polemisk, når JJ skriver om Velfærdskommissionens forslag at "Hele beskæftigelsesstrategien hviler således på den antagelse, at efterløns- og kontanthjælpsmodtagere samt personer i aldersgruppen 65-66 år vil blive beskæftiget i eksporterhvervene, når deres indkomstoverførsel bortfalder eller beskæres!" og at det ikke er analyseret, hvorledes konkurrenceevnen kan blive forbedret, sådan at eksporten kan blive forøget tilstrækkeligt i den nye ligevægt. Der er naturligvis ikke tale om, at de konkrete personer, som trækker sig senere tilbage fra arbejdsmarkedet, alle skal beskæftiges i bestemte erhverv. Mekanismen er imidlertid, at det større udbud medfører et lavere generelt lønniveau, end der ellers ville have været i økonomien – og det medfører større villighed hos ar-

bejdsgiverne generelt til at ansætte flere medarbejdere, herunder også flere ældre. Det lavere lønniveau medfører lavere priser, også i eksporterhvervene, og dermed forøges konkurrenceevnen og nettoeksporten.

Arbejdsudbuddet i DREAM

Ud over diskussionen om en forholdsvis konstant strukturledighed diskuterer JJ DREAMs antagelse om, at arbejdsudbuddet i personer er eksogent og derfor ikke påvirkes af hverken udbuds- eller efterspørgselsforhold.

Arbejdsudbuddet i personer defineres som summen af beskæftigede og ledige personer. Som arbejdsudbuddet defineres i Registerbaseret ArbejdsstyrkeStatistik (RAS), var den gennemsnitlige erhvervsfrekvens for aldersgruppen 15 – 64 år i 2003 på 0,78. Det betyder, at der i disse aldersklasser er knap 800.000 personer, som er uden for arbejdsstyrken. JJ spørger – ganske rimeligt – om det er realistisk, at andelen af befolkningen i den erhvervsaktive alder er uafhængig af det generelle efterspørgselsniveau efter arbejdskraft.

Empiriske undersøgelser af adfærden for gruppen uden for arbejdsstyrken koncentrerer sig om den såkaldte deltagelseeffekt. Undersøgelserne søger at finde elasticiteten i deltagelsen som følge af forøget forventet gevinst ved deltagelse. En række udenlandske undersøgelser (primært fra lande med et andet velfærdssystem) peger på, at denne deltagelseeffekt kan være betydelig.

De seneste analyser af deltagelseeffekten på nyere danske data, som vi er bekendt med, er le Maire og Scheuer (2006) og Kirk m.fl. (2006), der begge er udført for Velfærdskommissionen. le Maire og Scheuer (2006) undersøger effekten blandt kontanthjælpsmodtagere. Analysen er baseret på en 10 pct. stikprøve af befolkningen for årene 1998-2003 (ubalanceret panel). Der udvælges de kontanthjælpsmodtagere, der i mindst et af årene har kontanthjælp som dominerende indkomstart. Gruppen er kendetegnet ved at være langt fra arbejdsmarkedet. Gennemsnitsalderen er 34 år for kvinder og 36 år for mænd, og den gennemsnitlige anciennitet på arbejdsmarkedet er 2,5-4,5 år. Knap 70 pct. af mændene og 80 pct. af kvinderne er ufaglærte. Knap 40 pct. af gruppen er indvandrere eller efterkommere. Langt hovedparten af de udvalgte kontanthjælpsmodtagere er tilmeldt AF, dvs. har kun ledighed som problem.

le Maire og Scheuer (2006) finder, at for disse kontanthjælpsmodtagere er deltagelseelasticiteten i intervallet 0,07-0,12, afhængigt af, hvilken estimationsmetode der anvendes. Det er tankevækkende, da dette ikke adskiller sig for niveauet for timeelasticiteten i Danmark. Faktisk er der dermed gode argumenter for, at der er taget højde for hovedparten af kontanthjælpsmodtagerne i DREAM. Det skyldes, at AF-tilmeldte kontanthjælpsmodtagere indgår i arbejdsstyrken på linje med de forsikrede ledige. I DREAM antages, at beskæftigelsen og ledigheden er jævnt fordelt over alle i arbejdsstyrken. Dette svarer til en implicit antagelse om,

at "beskæftigelses"-elasticiteten for ledige i arbejdsstyrken svarer til timeelasticiteten, som er 0,1.

Den gruppe, hvis deltagelsesbeslutning, der således ikke er taget højde for, er kontanthjælpsmodtagere, som ikke er tilmeldt AF. Denne gruppe har andre problemer end ledighed. Det virker oplagt, at denne gruppes deltagelsesbeslutning er endnu mindre følsom end estimatet på 0,07-0,12 for de AF-tilmeldte.

Kirk m.fl. (2006) undersøger deltagelseselasticiteten for danske kvinder på barselsorlov. Undersøgelsen tager bl.a. højde for de forskellige børnepasningsmuligheder i kommunerne. Elasticiteten er meget lille: 0,03.

Tidligere undersøgelser af bl.a. Finansministeriet (2004) peger dog på, at specielt unge personers arbejdsudbud kan være konjunkturfølsomt. Omvendt kan der også være negative langsigtede indkomsteffekter i arbejdsudbuddet: Det er nemt at forestille sig, at den stigende velstand fremover bl.a. vil føre til, at nogle personer vælger at bruge en del af velstandsstigningen til at forøge deres fritid ved at trække sig tidligere tilbage eller holde flere selvbetalte orlovsperioder undervejs i deres livsforløb. Der er således flere modsatrettede forhold, der kan påvirke erhvervsfrekvenserne fremover.

Alt i alt leder dette frem til en vurdering af, at konsekvenserne af at udelade deltagelseeffekten af DREAM-beregningerne er begrænsede.

Faktuelle fejl

Desværre er der desuden nogle faktuelle fejl i JJs fremstilling af DREAM, der kan forvirre læsere uden et nærmere kendskab til modellen. DREAM har således intet med en Solow-vækstmodel at gøre. Solows vækstmodel er kendetegnet ved, at økonomiens husholdninger har en konstant opsparingskvote – de vælger og justerer altså ikke selv, hvor stor en del af deres indkomst de vil spare op på de forskellige tidspunkter under hensyn til de udefra givne forhold. I DREAM træffer husholdningerne derimod bevidst i hver periode et valg mht., hvordan de vil fordele deres indkomst på forbrug og op- eller nedsparing. Valget afhænger af forbrugernes præferencer og vil ændre sig, hvis forholdene ændrer sig senere i deres livsforløb. Ligeledes er produktionsfunktionerne i DREAM heller ikke af Cobb-Douglas-typen, men derimod nestede CES-produktionsfunktioner. Dette er dog mindre vigtigt for de problemstillinger, der er centrale her.

Afslutningsvis kan der være grund til at sige, at der dels altid vil være nogen usikkerhed om strukturledighedens øjeblikkelige niveau, dels at denne – både i DREAM og i virkeligheden – kan blive påvirket også af andre ting end kompensationsgraden. Det er derfor også altid relevant at overveje, hvilke andre tiltag der kan nedbringe den strukturelle ledighed; men generel efterspørgselspolitik er næppe blandt de instrumenter, der kan påvirke beskæftigelsen permanent.

Litteratur:

Det Økonomiske Råd (2002): Dansk Økonomi Efterår 2002. København.

Finansministeriet (2004): Finansredegørelse. København.

Kirk, M., D. le Marie & C. Scheuer (2006): Parental Leave and Economic Incentives, Working Paper, Velfærdskommissionen, København.

le Maire, D. & C. Scheuer (2006): Determinants of Labour Force Participation for Selected Groups With Weak Labour Market Attachment: A Panel Data Analysis For Denmark, Arbejdsrapport 2006:1, Velfærdskommissionen, København.